

VANSBRO KYRKA

Saltvik 93: 1, Vansbro församling, Vansbro kommun, Dalarnas län

2.1 Sammandrag

Vansbro var fram till slutet av 1800-talet endast en passage över Vanåns utflöde i Dalälven. Där fanns färjeläge bebyggt med enstaka stugor. Under delar av året fanns även en fast bro. Decennierna runt 1900 utvecklades området väster om ån till en viktig järnvägsknut. Den expansiva orten lockade nya företag till etablering, däribland flera sågverk. Järna sockens närings- och befolkningscentrum försköts från Myrbackabygden till Vansbro.

Behovet av kyrka och kyrkogård i det nya samhället blev snart påtagliga. Redan 1902 inrättades en prästtjänst men befolkningen fick länge nöja sig med provisoriska gudstjänstlokaler, som missionshus och skola.

Efter många års överläggningar valdes ett område avsides, skilt från ortens centrum, intill Vanåns östra strand. Kyrkogården invigdes 1933. Samma år beslöts att uppföra kyrkan på motstående sida om förbipasserande väg. Två år senare stod kyrkan färdig, byggd efter ritningar av länsarkitekt Magnus Dahlander. För inredningen svarade Johan Alm. Kyrkan präglades delvis, i synnerhet invändigt, av 1920-talsklassicism, men inspiration hämtades också från 1600-talets timrade kapell i Bergslagen och annorstädes. Fasaderna var ursprungligen gråmålade och taket täckt med spån. Den inre färgsättningen hölls i dämpade kulörer.

Kyrkan och kyrkomiljön genomgick 1983 en genomgripande förnyelse. Kyrkan tillbyggdes med församlingshem och pastorsexpedition, samtidigt som den förnyades både in- och utvändigt. Ombyggnadsarkitekt var Hilding Lögdberg och för den konstnärliga utsmyckningen svarade Astrid Theselius.

I samband med förnyelsen övermålades kyrkans grå fasader för att samstämma med församlingshemmets färgsättning i falurött. Detsamma gällde spåntaket som ersattes med kopparplåt. Invändigt ändrades den förut dämpade färgsättningen till en betydligt kraftfullare.

2.2 Kyrkomiljön

Kyrkobyggnaden och klockstapeln är placerade på krönet av en ås och miljön har karaktär av naturtomt med gles tallskog. Klockstapeln är uppställd på kyrktomtens södra sida. Norr om kyrkobyggnaden finns det sammanbyggda församlingshemmet. Söder om och nedanför kyrkan finns en friliggande äldre skolbyggnad.

Moravägen skiljer kyrkans tomt från kyrkogården. Norr om kyrkan leder en infartsväg till vårdcentralen och församlingshemmet. Mindre stigar och trappor leder till olika delar av församlingshemmet och kyrkan, de är anpassade till naturtomtens villkor.

I öster, längs med Moravägen, avgränsas kyrktomten av ett rödmålat spjälstaket samt av en infart som inramas av murar. Till muren hör stolpar med tälttak av kopparplåt. Infarten motsvarar till sin utformning och detaljer kyrkogårdens infart.

Kyrkotomten utgör en homogen, harmonisk och genomtänkt miljö till större del bestående av naturtomt men med park i norr. I samband med tillkomsten av församlingshemmet justerades detaljer i miljön.

2.3 Kyrkoanläggningen

Kyrkogården på östra sidan om Moravägen, är anlagd på en svagt sluttande naturtomt. Infarten bildar pendang till kyrkotomtens infart på motsatt sida om vägen. I förlängningen av infartens murade partier avgränsas kyrkogårdens tomtgräns mot landsvägen av buskar.

Klockstapeln uppfördes 1935, samtidigt med kyrkan. Den har stolpkonstruktion i stommen och sadeltak med gavlar över ljudöppningen. Huvudkroppen är klädd med rödfärgad locklistpanel, dörren i söder har ett sadelformat skärmtak, liksom stapelns huv täckt med kopparplåt. Huven kröns av en spjutformad takryttare, som associerar till kyrkans takryttare. Klockstapeln har en inre trappa till klockkammaren. I bottenvåningen finns ett avträde, byggt för klockaren och prästen innan kyrkan fick WC.

Kyrkan är orienterad i nordväst-sydost, med koret mot söder. Församlingshemmet bildar en vinkel i norr, parallellt med kyrkans norra gavel, och bildar på så sätt en sluten gård kring byggnadens huvudentré.

Församlingshemmet var en fristående byggnad som senare förenats med kyrkan genom en sluss i två våningar. I öster ligger såväl kyrkan som församlingshemmet i nivå med åschrönet. I väster har åsen en brant sluttning som är delvis bortschaktad, vilken skapar en suterrängvåning för såväl kyrkan som församlingshemmet.

Kyrkan är byggd i ett skepp, en rektangulär stolpkonstruktion på betongplintar. Ingången är förlagd till nordöstra fasadens norra del. Norra gaveln har en mindre tillbyggnad för dopplatsen, i en absid. Under västra delen av kyrkan finns en källarvåning för bisättnings, därför med inkörsport för katafalker.

2.4 Exteriör

En fyra meter bred gång av grå kalksten leder fram till huvudingången i nordost, med ett utbyggt, koppartäckt skärmtak, som vilar på två kolonner. Ingångsdörren är klädd med kvaderblock i trä. Kyrkans långväggar har indelats med strävpelare, uppsatta mellan fönsteröppningarna. Väggfält och pelare är klädda med bandsågad locklistpanel, sedan ombyggnaden 1980 målad med Falu rödfärg.

Källarvåningen är murad av lättbetongblock som putsats. Ingången i sydväst används huvudsakligen vid intagning av kistor. Den har ett stort skärmtak, täckt med kopparplåt. Dörrarna är också kopparbeslagna.

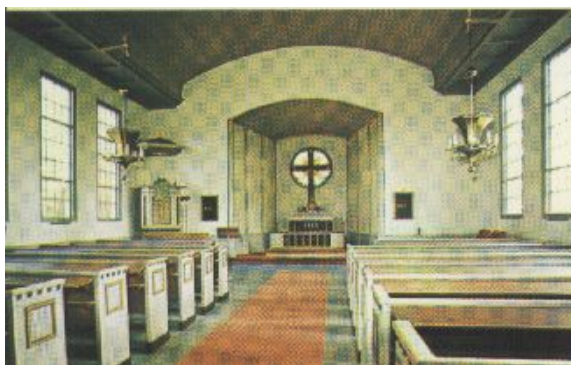
I långsidornas sex fönsteraxlar sitter vertikalt orienterade fönster, vars bågar spröjsats i vardera 32 rutor av gulskimrande nyantikglas. Den sydligaste fönsteraxeln är förskjuten i förhållande till övriga, tillkommen i samband med 1982-83 års ombyggnad. I norr finns sedan samma ombyggnad ett lunettfönster över förstukvistens tak. På motsvarande sida i väster, över slussen till församlingshemmet, finns ett mindre kvadratisk fönster. På norra gavelns absid finns ett burspråk med glasmålningar. Ytterligare ett fönster med glasmålningar satt förut i korets gavelvägg, är numera överflyttat till församlingshemmet.

Det valmade sadeltaket kröns i mitten av en hög och smäcker takryttare som bär en tupp. Takryttaren fungerar även som ventilationsskorsten. Taket är numera täckt med svartmålad kopparplåt, var ursprungligen spåntäckt .

2.5 Interiör

Kyrkans interiör har i ännu högre grad än exteriörerna förändrats vid 1980-talets förnyelse. Mycket av den fasta inredningen i 1920-talsklassicistisk stil finns visserligen kvar, men övergången från den förut dämpade färgsättningen till dagens livliga innebar ett radikalt brott. Mest förändrades koret som utvidgades genom borttagande av en tidigare sakristia i sydost. Kyrkan förenades med församlingshemmet genom gångar i kyrkorummets nivå och i källaren.

Kyrkorummet före och efter 1982-83 års ombyggnad

2.6 Inredning och inventarier

Koret har i sin förnyade gestaltning fått golv i samma nivå som övriga kyrkorummet. I väggen bakom altaret finns fyra skjutbara väggpannåer, i kyrkoårets fyra färger. Altaret kröns av ett medeltida krucifix. Altarringen, med speglar och knäfall, är ursprunglig fast ommålad i Astrid Thselius starka färger. Hon målade även en altartavla som numera hänger på korets västra sida.

Predikstolen tillhör kyrkans ursprungliga inredning, är ritad av kyrkans arkitekt Magnus Dahlander. Ursprungligen var den uppsatt mot väggen men är nu fristående. Den har i detaljerna samma utformning som bänkarnas gavlar. Spegelarna är smyckade med snidade symboler och med en bild av Ansgar, utförda av konstnären Arvid Backlund. Stolens baldakin kompletterades 1950 med en duva utförd av David Wretling.

De öppna kyrkobänkarna är besläktade med predikstolen. Flera bänkrader har avlägsnats närmast koret i samband med ombyggnaden. Predikstolens och bänkarnas nuvarande färgsättning är en följd av Thselius förnyelse.

Dopets absid domineras av tre glasmålningar av Yngve Lundström. Dopfunten är samtida med dopkoret och består av en piedestal i trä med dopskål av silver.

Kyrkorummet har en påkostad uppsättning av elektriska armaturer, som delvis kompletterats på senare tid. Värt att uppmärksamma är de specialtillverkade takkronorna i mässing, förmodligen ritade av Dahlander. De två kristallkronorna som hänger i koret är sena gåvor till kyrkan. Vägglampetterna uppsattes vid 1980-talets förnyelse.

Ursprungligen utrustades kyrkan med ett enkelt pedalharmonium som placerades på läktaren. Det ersattes 1953 av en dansk orgel om 16 stämmor, inbyggd i ett skåp.

Kyrkklockan hängde tidigare i klockstapeln vid skolan, där den provisoriska kyrkan var inhyst. Klockan, från 1912, flyttades till nya klockstapeln 1935 då nya kyrkan invigdes.

2.7 Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Vansbro kyrka speglar den unga ortens tillkomst och utveckling. Kyrkobyggnaden är också representativ för en ny generation av kyrkor som tillkom mellan 1920- och 1940-talen, t.ex. Kvarnsvedens kyrka och Hagakyrkan i Borlänge, samt Fors kapell i Malung. Dessa förenar oftast traditionella inslag med nytänkande avseende t.ex. material och funktioner.

Vansbro kyrka är ett sent verk av den produktive Magnus Dahlander, vid tidpunkten länsarkitekt i Dalarna. Större delen av hans produktion präglas av ungdom och nationalromantik men i Vansbro dominerar 1920-talets klassicism.

Kyrkan håller hög kvalitet i sin arkitektoniska och konstnärliga utformning, såväl den ursprungliga gestaltningen som den senare förnyelsen. Församlingshemmet, ett verk av Hilding Lögdberg, har skickligt integrerats i miljön och underordnats kyrkan. Byggnaderna har skickligt inordnats i landskapet.

I samband med förnyelsen på 1980-talet ändrades väsentliga detaljer i Dahlanders verk. Astrid Theselius tillkomna färgval och konstnärliga utsmyckning är uppenbarligen influerade av de utsmyckningar som Pär Andersson några år tidigare skänkte den återuppbyggda Järna kyrka

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- Den sammanhängande och arkitektoniskt planerade kyrkomiljön med kyrka, kyrkogård, församlingshem och detaljer i den yttre miljön.
- De bevarade delarna av Dahlanders skapelse, huvuddrag och detaljer är viktiga att slå vakt om
- Kyrkans fasader var ursprungligen gråmålade, både för att harmoniera väl med de 1920-talsklassicistiska formerna och för att understryka kyrkans särställning i kontrast till den övriga bebyggelsen.
- Ursprungliga inventarier är av stort värde
- Församlingshemmets arkitektoniska utformning och karaktär håller hög klass

2.8 Källor och litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild, Västerås 1996

Illerstad, I: Nya svenska kyrkor I. Riksantikvarieämbetet rapport 1990:2

Nyberg, Emanuel: Fädernas kyrka – Kring fyra stiftstempel: Husby kyrka, Nora kyrka, Vansbro kapell, Västerfärnebo kyrka/*Julbok för Västerås stift 1935, s 5-73/*

2.9 Redaktionella uppgifter:

Dagar för inventering: 2004-10-15, 2006-10-10

Fältinventering: Jean-Paul Darphin och Rolf Hammarskiöld

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning:

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin och Rolf Hammarskiöld

2.10 Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

År	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1933	Kyrkogården	Kyrkogården öster om den blivande kyrktomten invigs		Ahlberg, 1996
1934-35	Nybyggnad – kyrkan i sin helhet	Kyrka timrades på tomt väster om den året innan invigda begravningsplatsen. Fasaderna kläddes med locklistpanel som målades med ljus oljefärg. Fönstren målades med mörk oljefärg. Det valmade taket täcktes med spån Klockan flyttas från skolan till nya klockstapel Kyrkan invigdes den 28 juli 1935 av biskop Einar Billing	Arkitekt Magnus Dahlander Byggmästare P J Svan Målarmästare Johan Alm Glaskonstnär Yngve Lundström	Ahlberg, 1996 Nyberg
1953	Orgel	Pedalharmoniet ersätts med en dansk orgel om 16 stämmor		Ahlberg, 1996
1979-80	Tillbyggnad- Församlingshem	Kyrkan sammanbyggdes med församlingshem och pastorsexpedition Yttre ommålning skedde, då kyrkans förut grå fasader ommålades med Falu rödfärg	Arkitekt Hilding Lögberg	Ahlberg, 1996
1982-83	Ombyggnad - Kyrkan	Ombyggnad Kyrkans interiör har i ännu högre grad än exteriörerna förändrats vid 1980-talets förnyelse. Mycket av den fasta inredningen i 1920-talsklassicistisk stil finns visserligen kvar, men övergången från den förut dämpade färgsättningen till dagens livliga innebar ett radikalt brott. Mest förändrades koret som utvidgades genom borttagande av en tidigare sakristia i sydost. Kyrkan förenades med församlingshemmet genom gångar i kyrkorummets nivå och i källaren.	Arkitekt Hilding Lögberg Konstnär Astrid Theselius	Ahlberg, 1996
2001	Teknisk installation	Nytt belysningsystem Värmesystemet förnyades	Svensk Klimatstyrning Ab	Svensk Klimatstyrning Ab

Situationsplan

Vansbro kyrka, Saltvik 93:1

